

КОЛЬОРОНАЗВИ «ЖОВТИЙ» ТА «СИНІЙ» У СЕМАНТИЦІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

Мельник В.І., Качан О.Ю.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядається феномен кольору та його відображення у фразеологічних одиницях англійської та французької мов. Особлива увага приділяється фразеологічним одиницям з кольороназвами «синій» та «жовтий». Вказується на спільні та відмінні риси трактування кольору обома мовами. У висновку робиться спроба пояснити розбіжності у використанні фразеологічних одиниць з кольороназвами «синій» та «жовтий» у зазначених мовах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця (ФО), кольороназва, мовна картина світу.

У сучасному мовознавстві особливої ваги набуває вивчення мови з точки зору ментальних процесів. За О. Потебнею, мова є не лише «найкращою, а й найвірнішою, єдиною прикметою, за якою ми впізнаємо народ, а разом із тим єдиною, незмінною і неодмінною умовою існування народу» [6, 187]. Виходячи з гіпотези Е. Сепіра та Ф. Уорфа про те, що мова й мислення кожного народу тісно пов'язані, можна зробити припущення, що, дослідивши мову, можна встановити ті образи, які фігурують у свідомості окремого народу. Фразеологізми є найоптимальнішим матеріалом для дослідження, тому що в них якнайяскравіше відображається специфіка сприйняття світу. Більше того, етимологія фразеологізму часто пов'язана з реаліями, відомими лише одному народу. Наше дослідження присвячене кольору у складі фразеологічних одиниць (ФО) англійської та французької мов. Ми вважаємо, що, зіставивши та порівнявши фразеологізми з елементом «кольороназва» в англійській та французькій мовах, можна знайти відмінне та спільне у сприйнятті світу кожним народом. Встановивши першоджерельні образи, якими мислять два народи, можна говорити про відтворення фрагмента мовної картини кожного з них. Мовна картина світу — цілісне зображення мовою всього того, що існує в об'єктивній дійсності [7, 76]. Мовну картину світу можна уявити у вигляді мозаїки і, розшифрувавши код, який несуть ФО з елементом «кольороназви», відтворити її. **Актуальність** дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних досліджень на комплексне вивчення ФО загалом, та їх різних компонентів зокрема. Проблема нашого дослідження полягає у встановленні причин вживання англійцями й французами одного і того ж кольору у складі фразеологічних одиниць в однакових та радикально протилежних життєвих ситуаціях. Серед лінгвістів-дослідників цим питанням займалися І.І. Гуменюк, Д.Ю. Кузнецова, М.О. Шевчук-Черногородова, А.Г. Назарян, Г.Г. Соколова та ін. Ми ж ставимо на **меті**, зіставивши ФО з кольороназвою «жовтий» та «синій» у французькій та англійській мовах, виявити їх семантичні особливості та окреслити їхню культурно-національну специфіку.

Колір та колірні лексика давно стали об'єктами експериментування в лінгвістичній галузі. Теорію кольору намагався розробити ще Платон, у якого колір — це «четвертий елемент відчуття» [1]. Як фізичне явище колір описав І. Ньютон. Але, на нашу думку, величезним внеском у розвиток дослідження про колір стала праця Й.В. Гете «До теорії про колір». «Кольори — діяння світла і діяння страждання. У цьому розумінні ми можемо чекати від них розкриття природи світла. Кольори і світло стоять, правда, в самому точному взаємовідношенні один із одним... Колір є закономірною природою по відношенню до відчуття зору» [1, 125, 131–132].

Колір із психологічної точки зору розглядав М. Люшер [4]. Ми зосередимо нашу увагу на сприйнятті кольору англійцями та французами та на його трактуванні з психолінгвістичної точки зору, тому що колірне сприйняття не може бути звичайним результатом роботи сенсомоторної системи людини, воно має тісний зв'язок із такими когнітивними процесами, як мислення та пам'ять [9].

За Й.В. Гете, жовтий — «це колір, наближений до світла... У своїй найвищій чистоті він володіє завжди світлою природою і вирізняється ясністю, веселістю, ніжною привабливістю». Прикладом є англійський фразеологізм *yellow as gold*, який уживається на позначення золотистого кольору. У французькій мові ФО *le maillot jaune* — *жовта майка лідера* — вживається для позначення лідера або новатора в будь-якій галузі. Колір майки дозволяв легко визначити місцезнаходження лідера перегонів «Тур де Франс». Завдяки цим змаганням жовтий став кольором чемпіонів. Хоча в той же час «незначний і непомітний рух перетворює прекрасне враження від вогню й золота у відчуття бридке, і колір поваги і радості переходить у колір сорому, відрази та незадоволення» [2, 42].

Колір «жовтий» має під собою і біблійне підґрунтя. Як відомо з Біблії, Іуда продав Ісуса Христа за 30 срібняків. Починаючи з XII ст. Іуду почали зображувати в жовтому. Жовтий колір набув негативного забарвлення. Пізніше продажних жінок зобов'язували носити *жовті пов'язки*, а згодом — *жовтий білет* [8]. У фразеологічному складі французької та англійської мов укоренилося значення цього кольору як продажності та брехливості. Так, ФО *presse jaune* — *жовта преса* (франц.) та *the yellow press* — *жовта преса* (англ.) мають ідентичні значення — ЗМІ, які несуть викривлену, неправдиву інформацію.

В англійській «мові» жовтий асоціюється із легкодухістю: ФО *yellow streak* — *схильність до боягузтва, зради, yellow dog* — *підступна, боягузлива людина*. Кожен працівник при вступі на роботу мав дати так званий *жовтий обов'язок* — це обов'язок не вступати в профспілку і не брати участі в боротьбі за свої права.

У французькій мові ФО *rire jaune* має значення *прикидатися; що смієшся; сміятися крізь сльози*. Для кращої ілюстрації цієї ФО подамо наступний приклад: *Tout le monde s'est moqué d'Éric. Pour faire bonne figure, il a ri jaune*. Уважається, що в людини, яка сміється не з власної волі, нібито виділяється жовч, яка надає жовтого відтінку її обличчю. ФО *colère jaune* — *сильний гнів*, скоріш за все, теж пов'язана із процесом виділення жовчі при такій негативній емоції, як гнів. Жовтий — колір брехні, нещирості [5, 147]. На думку Гійома де Машо, французького поета епохи Середньовіччя, «жовтий» означає лицемірство, брехню:

*Le noir se montre en la coulour
Signifiance de doulour;
Blanc, joie; vers, nouvellete;
Et le jaune, c'est fausseté.*

Назва хвороби *жовта лихоманка* збігається в обох мовах: *yellow jack* (англ.) та *fièvre jaune* (франц.). Характерною ознакою цієї хвороби є жовтянистість склер та шкіри, тому кольороназва «жовтий» присутня у цих ФО. Спалахи епідемії жовтої лихоманки часто виникали в англійських колоніях Америки та Африки. Цю хворобу називали *Жовтим Джеком*, тому що за наявності на кораблі хворого на жовту лихоманку, капітан був зобов'язаний сповістити при вході в порт про це. Замість англійського прапора «Юніон Джек» вивіщували жовтий карантинний прапор «Жовтий Джек». Звідси і назва. Хоча для позначення карантинного прапора існує окрема ФО «*yellow flag*» (англ.).

ФО *yellow pages* — *телефонний довідник* (англ.), *les pages jaunes* — *телефонний довідник* (франц.) збігається в обох мовах. У друкарні американської телефонної компанії закінчився білий папір, тому було використано жовтий. Дешевий жовтий папір для друкування довідників використовується і до сьогодні.

За словами Й.В. Гете: «Як жовтий несе у собі світло, так і про синій можна сказати, що він завжди приносить щось темне» [2, 43].

Англійська ФО *be in blues* — бути в пригніченому стані та *blue ruin* — *падіння, загибель* — яскравий тому приклад. Треба зазначити що, прослідкувавши походження назв кольорів *black* та *blue*, можна помітити звукову подібність цих слів у давньоанглійській мові: *black* — *blæk*, *blue* — *blæw* [3]. Отже, можна зробити висновок, що синьому кольору притаманне негативне, похмуре забарвлення. На прикладі англійських ФО *blue devils* — *меланхолія, смуток*, *blue fear* — *паніка, страх* можна простежити похмурість та моторошність, яку надає ФО кольороназва «*blue*».

Щодо французьких ФО, то негативне забарвлення у кольороназві «*bleu*» теж наявне. *Il a peur bleu* — *душа в н'ятках* (тобто страх), *être bleu de colère* — *позеленіти від злості*, *nuit bleu* — *ніч з терористичними вибухами*.

Й.В. Гете зазначає, що синій колір «продукує енергію; хоча він знаходиться на негативній стороні, і у своїй величній чистоті являє собою привабливе ніщо... протилежне роздратуванню і спокою» [2, 44]. Англійські ФО *a bit of blue sky* — *промінь надії* та *once in a blue moon* — *дуже рідко*, чудово ілюструють думку Й.В. Гете про те, що «як високе небо, далекі гори ми бачимо синіми, так і загалом синя поверхня ніби відносять нас у далечінь» [2, 44]. По-суті, це думка про синій колір як міраж, щось недосяжне. Так, французькі ФО *le voyage dans le bleu* — *мріяти, літати в хмарах*, *être fleur bleue* — означають саме такий стан. ФО *passer au bleu* означає *зникнути, приховати щось*, у буквальному значенні — «*підсинити білизну*» (*passer du linge au bleu*). Відомо, що при підсинюванні білизни жовтизна «безслідно зникає». Це явище і стало джерелом метафоричного образу. Друге значення ідіоми побудоване на асоціативному наближенні зникаючої жовтизни з тим, що зникає із пам'яті [12, 41].

Значна частина ФО з кольороназвою «синій» в обох мовах має значення, що пов'язане із забарвленням тварин або кольором речей. Так, англійська ФО *Blue Hen's Chicken* означає назву *мешканців штату Делавер*, що походить від бійцівських півнів із синім оперенням, яких розводив один із

капітанів батальйону ще за часів Американської Революції [10]. *Blue noses* — *посинілі носи* (прізвисько канадійців, особливо з Нової Шотландії). Можна припустити, що робиться натяк на суворий північний клімат. У такий спосіб забарвлення однієї частини тіла ототожнюється з усіма мешканцями штату Нова Шотландія.

Французька ФО *contes bleus* (букв. *блакитні казки*) — *небилиці, байки, нісенітниця* вперше трапляється в 1664 р. у Мольєра. Уважається, що цей колір пов'язаний із колекцією дитячих книг у синіх обкладинках, які випускалися в серії «Блакитна бібліотека» (*Bibliothèque bleue*) друкарем Жаном Удо в кінці XVII ст. і пізніше [12, 79–80]. Знову ж таки, забарвлення книжкової палітурки ототожнюється з тим, про що в книжці йдеться. На нашу думку, таке явище має місце тому, що, як правило, у середньостатистичної людини розвиток зорової пам'яті домінує над усіма іншими. Як наслідок, при згадуванні назви предмета в людській пам'яті спливає його образ, вигляд. А найсуттєвішою ознакою предмета є або його форма, або колір. Оскільки всі книжки здебільшого мають прямокутну форму, то найлогічніше припустити, що саме колір карбується в глибинах пам'яті. Тому, скоріш за все, відбулося змішування поля зовнішнього вигляду та поля змісту, у результаті чого утворилося нове поняття, ФО.

Французькі ФО *blue blood* та *sang bleu* — *блакитна кров* — збігаються у значенні. Але походження цієї ФО — іспанське. Воно відноситься до однієї з найдавніших сімей Кастилії, яка заявляла, що ніколи не вступала в шлюб із маврами, євреями чи представниками інших народів. Найвірогідніше, що *блакитна кров* асоціюється не із самою кров'ю, а із кольором вен, який краще видно у людей зі світлою шкірою.

В англійській мові є ФО *blue ribbon* (букв. *блакитна стрічка*) означає *перший приз, вища нагорода*. Французька ФО *cordon blue* буквально теж перекладається як «блакитна стрічка», але означає *людину з високими заслугами* (застар.) та *майстерного кухаря* (розм.). Уважається, що цей вираз пов'язаний з орденом Св. Духа, заснованим 1578 р. французьким королем Генріхом III. Кавалери цього ордену належали до високої знаті (сам король їх очолював) і носили через плече блакитні стрічки — *cordons bleus*. Як наслідок, так були названі самі члени ордену. До другого значення Ш. Робер дає наступне пояснення. У школах для дівчаток, як винагороду за зразкову поведінку, кращій учениці надавали право носити блакитну стрічку протягом певного періоду. Цей знак став символом відмінної господарки та майстерної куховарки.

Цікавим є наступний приклад ФО з кольороназвою «синій». Англійська ФО *a blue stocking* — *синя панчоха* та французька *bas-bleu* збігаються в обох мовах. «Зібранням синіх панчох» голландський адмірал Боскавен називав один із лондонських літературних салонів середини XVIII ст., оскільки відомий учений Стіллінгфліт з'являвся в цьому салоні у синіх панчохах. Синьою панчохою часто називають *стару діву*. Найвірогідніше, людина, яка займається наукою, ототожнюється із непримітною особою, яка не вміє підтримати розмову. Це, як правило, людина нудна і нецікава. Тому така людина приречена на самотність.

У ФО французької та англійської мов збігається поняття «море». Так, в англійській мові — це *blue water*, а у французькій — *Le Grand Bleu* — *Середземне море*. Очевидно, що синій колір води ліг в основу цих фразеологізмів.

Отже, зіставивши ФО з кольороназвами «жовтий» та «синій» в англійській та французькій мовах, можна стверджувати, що положення Й.В. Гете про колір на прикладі ФО підтверджується лише частково. Так, жовтий, за Й.В. Гете, більшою мірою є кольором сонця та радості, синій — темряви, пригніченості. У ФО ці кольори позначають більше негативної оцінки: «жовтий» тяжіє до низького значення, як от лицемірство, нещирість; «синій» неоднозначно трактується в обох мовах. В англійській мові він носить відтінок смутку та печалі, у французькій — романтики та мрій. Якщо взяти до уваги те, що синій — колір неба та води, то можна припустити, що кліматичні умови також впливають на формування мовної картини світу кожного народу. Це пояснюється тим, що на території кожної країни кліматичні умови та навколишнє середовище мають власну специфіку. Якщо кліматичні умови Франції сприяють безперешкодному спогляданню неба та моря, то англійців через вологість і мряку оточує туман, тому синій колір останні бачать дещо викривлено. У результаті — різне сприйняття світу, яке яскраво простежується на прикладі фразеологічних одиниць із кольороназвами «жовтий» та «синій».

Подальше наше дослідження буде спрямоване на зіставлення ФО з компонентом інших кольорів в англійській та французькій мовах із метою виявлення специфіки сприйняття світу кожним народом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гете И.В. Избранные философские произведения / Гете И.В. — М. : Наука, 1964. — 520 с.
2. Гете И.В. Учение о цвете. Теория познания: Пер. с нем. / Гете И.В. — Изд. 3-е. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — 200 с.

3. Гуменюк І.І. Кольористика у фразеології — ключ до культурної інтерпретації (на мат. англ. та укр. мов) / Гуменюк І.І. // Наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2005. — Вип. 11. — Т. 1. — С. 211—217.
4. Люшер М. Цветовой тест Люшера / Люшер М. — М. : АСТ, 2005. — 190 с.
5. Назарян А.Г. Фразеология современного франц. языка (Для институтов и факультетов иностранного языка) : учеб. пособ. / Назарян А.Г. — М. : Высшая школа, 1976. — 318 с.
6. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. / А.А. Потебня. — М. : Искусство, 1976. — 614 с.
7. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Л.О. Калмикова, Г.В. Калмиков, І.М. Лапшина, Н.В. Харченко; за заг. ред. Л.О. Калмикової. — К. : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут: Фенікс, 2008. — 235 с.
8. Фомина В.С. Формирование и развитие фразеологических единиц с названием основных цветов спектра как их компонентов: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / В.С. Фомина. — Минск, 1992. — 25 с.
9. Семантика кольороназв у номінаціях виразу обличчя. — [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/natural/nvnu/filolog/2010_8/R3/Kuznyetsova.pdf
10. The Delaware Blue Hen: Fact and Fancy. — [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.udel.edu/research/kids/challenge/bluehenimages/bluehenfactsheet.pdf>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь / Кунин А.В. — Изд. 4-е, перераб. и доп. — М., 1984. — 944 с.
11. Назарян А.Г. Почему так говорят по-французски / Назарян А.Г. — М. : Наука, 1968. — 347 с.

В статье рассматривается феномен цвета и его отображение во фразеологических единицах английского и французского языков. Особое внимание уделяется фразеологическим единицам с цветообозначениями «синий» и «желтый». Раскрываются общие и отличительные черты трактовки цвета в обоих языках. В выводе делается попытка объяснить расхождения в использовании фразеологических единиц с цветообозначениями «синий» и «желтый» в исследуемых языках.

Ключевые слова: фразеологическая единица (ФЕ), цветообозначение, языковая картина мира.

The article deals with colour phenomenon and its representation in English and French phraseological units. Common and distinctive features of colour treatment in the two languages are illustrated. The analysis of phraseological units with yellow and blue components in English and French is offered, and an attempt is made to explain the divergence in their usage

Key words: phraseological unit (PU), colour terms, image, language world.

УДК 811.161.2

МОРФОНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРЧИХ МОДЕЛЕЙ ІМЕННИКА СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI—XVIII ст.

Русаченко Н.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті зазначено важливість урахування морфонологічних характеристик при творенні іменників староукраїнської мови другої половини XVI—XVIII ст. Виявлено ступінь поширеності та особливості функціонування вокалічних та консонантних альтернатив у системі іменникового словотвору.

Ключові слова: морфологія, діяхронія, іменниковий словотвір, альтернатива, староукраїнська мова XVI—XVIII ст.

Дослідження морфонологічних процесів залишається **актуальною** проблемою історичної граматики української мови, оскільки не до кінця з'ясовано як суто теоретичні питання, так і практичні аспекти морфонологічного опису в діяхронії. Ґрунтовного аналізу вимагають причини та механізми розвитку фонемних модифікацій морфем у словотворчих і словозмінних парадигмах української мови.

Мета дослідження полягає у встановленні морфонологічних модифікацій, що виникають у процесах іменникового словотвору, виявленні їхньої ролі і характеру в історії мови. Для досягнення по-